

«Енциклопедія Коломийщини»: від ідеї до втілення

Микола Савчук

Голова РВК «Енциклопедія Коломийщини», Коломия, Україна

ORCID: 0000-0001-9490-1237

Email: mykola.humoryst@gmail.com

Резюме: У статті представлено досвід підготовки «Енциклопедії Коломийщини». Схарактеризовано особливості структури багатотомного енциклопедичного видання, редакторсько-видавничого процесу. Описано передумови появи енциклопедії про Коломийщину, окреслено важливі відомості цього краю і необхідність їхнього висвітлення в енциклопедичному форматі.

Ключові слова: «Енциклопедія Коломийщини», Коломия, регіональні енциклопедії.

The Encyclopedia of Kolomyia: from concept to realization

Mykola Savchuk

Chairman of the Editorial Committee for The Encyclopedia of Kolomyia,
Kolomyia City, Ukraine

Abstract: The article presents the experience of the Encyclopedia of Kolomyia's compiling. The specialties of the structure this multivolume encyclopedic work as well as the editorial and publishing process are characterized. The historical preconditions of the appearance of this encyclopedia about Kolomyia region are described, the important information of this region and the necessity of their coverage in the encyclopedic format are highlighted.

Keywords: Encyclopedia of Kolomyia, Kolomyia, regional encyclopedias of Ukraine.

ЦИТУВАТИ СТАТТЮ:

Задум енциклопедії. Ідея видати «Енциклопедію Коломийщини» [ЕК] з'явилася 1992 року в редакції національно-демократичної газети нової доби «Вісник Коломиї», де тоді працював я і мій колега Микола Васильчук. Підстави появи такого видання були очевидні. У Коломиї від 1864 року працювала друкарня, тут у 1865-му побачила світ перша українська газета, а до Другої світової війни публікували багато часописів та книжок різними мовами. В українських виданнях часто оприлюднювали історичні матеріали та патріотичні статті. У Коломиї й по селах жили шанувальники нашої історії, краєзнавці й колекціонери, у місті був Музей Гуцульщини. Місцеві жителі першу українську енциклопедію – тритомну «Українську загальну енциклопедію» [УЗЕ]) – називають «коломийською», бо ідея її видати зародилася в місті Коломия. Незважаючи на ворожі окупації й особливо жорстокий комуністичний режим, що постійно боровся з українцями, мешканці Коломийщини добре пам'ятали, хто вони і яке їхнє коріння. І хоча в період СРСР нищили дорадянські історичні документи, видання і фотографії, свідомі й відважні представники краю зберегли дещо з тих заборонених артефактів минувшини та закарбували свою давнину глибоко в пам'яті. У єдиній тоді коломийській газеті «Червоний прапор» зрідка таки друкували матеріали на краєзнавчу тематику, зокрема нариси про відомих історичних осіб. Особливо помітним це стало у період «Перебудови», коли в згаданій газеті запровадили спеціальну рубрику «Пізнання», яку вів автор цих рядків.

Досліджуючи історію регіональних довідкових видань, окремі вчені називають період після відновлення незалежності України «сприятливим для виходу цілої низки регіональних словників, енциклопедичних видань, зокрема й біографічних» [Мельник, с. 35]. Дійсно, у цей час до редакції газети постійно надсилали матеріали, в яких розповідали про те, коли кого й за що знищували; надходили статті про українських героїв – стрільців УГА й вояків УПА, підпільників ОУН та про наші місцеві краєзнавчі знахідки.

Отже, минуле й сьогодні краєзнавство уповноважує на появу власного енциклопедичного видання. Коломия – давнє українське місто, виникло «в період розквіту Галицького князівства» [Кирчів, с. 8], має згадку в Галицько-Волинському літописі за 1241 рік. Його інколи називають воротами в Гуцульщину, оскільки є останнім великим містом перед Карпатами. Коломийщина – це Коломийський район у його недавніх межах¹, що охоплювали 83 населені пункти. Щодо фольклорно-етнографічного поділу, то тут є села правобережної Коломийщини, що тяжіють до Гуцульщини, села

¹ 17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно з документом, тепер Коломийський район займає значно більшу територію області, ніж донині.

лівобережної Коломийщини – їх називають покутськими, і є навіть два села лемківських переселенців. Різноманітною є природа – це і карпатські гори, і густа мережа річок, і гаї з дібровами. Тому задум енциклопедії простий – описати історію сіл і селищ (колишніх містечок), церковне життя, звичаї й традиції, говірки, етнографічні особливості, визначних осіб, героїв національно-визвольних воєн з цього краю, відомі історичні події, культуру, спорт, мистецтво, освіту, політику тощо. Як справедливо зауважують, «“Енциклопедія Коломийщини” – це не лише дані про відомих людей, які чи то народилися в тутешніх краях, чи мали безпосередній стосунок з Покуттям. Це й відомості про рослинний і тваринний світ краю, про його культурно-мистецьке, економічне, політичне життя... І навіть про покутсько-гуцульську кухню, яка хоч і не така вишукана, як, скажімо, французька, а все ж має свої принади» [Карп'як, 2007, с. 2].

Загалом, історія, культура й побут Покуття є давнім об'єктом досліджень краєзнавців, науковців, журналістів, що у спадок лишили широкий спектр праць, різноманітних тематично, жанрово, проблемно. Своєрідність цього краю здавна вабила до себе етнологів, фольклористів, лінгвістів. Окрім українців, Покуття, починаючи від 18 ст., вивчали польські, німецькі, чеські та інші дослідники – докладніше див. [Королько].

Редакція та організація процесу. У лютому 1992 року створено редакційно-видавничий комітет «Енциклопедії Коломийщини» з 15 членів, який обрав мене головою, а Миколу Васильчука – секретарем-упорядником. Роботу планували на громадських засадах, такою вона лишається й дотепер. Оскільки підготовка енциклопедії розтягнулася на роки, комітет періодично когось втрачав чи набував. Нині у його складі – 16 членів. Звичайно, найповажанішою особою коломийських енциклопедистів першого періоду був краєзнавець і дослідник творчості І. Франка Іван Білинкевич (1905–1996), який був свідком багатьох історичних процесів у місті над Прутом.

Ми розподілили тематичні обов'язки так: за театральну справу відповідав Богдан Волошинський, за тваринний і рослинний світ – Михайло Волошенюк і Петро Дем'янюк, за музичне життя й стрілецтво – Ярослав Полатайчук, за мистецтво й архітектуру – Борис Мельник. Цінну допомогу нам надавав довголітній охоронець фондів Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття Любомир Кречковський. Решта членів комітету працювала над статтями інших тематик, а відомий фотомитець Ярема Проців відповідав за ілюстративний матеріал.

Для підготовки статей ми розробили низку питальників, які розсилали чи вручали респондентам. Відтак упорядкували гасла «Енциклопедії Коломийщини», що публікували на сторінках газет «Вісник Коломий» та «Всевідо», і просили читачів надсилати в редакцію матеріали до майбутніх

статей. Треба сказати, що в 1990-ті роки по наших селах жило багато носіїв різноманітної краєзнавчої інформації, які були активними й сприяли нашій роботі. Наприклад, коли я готував статтю «Весілля на Коломийщині», то отримав велику кількість дрібно списаних зошитів, на основі яких можна було б підготувати окрему книгу. Щоб охопити все основне й не пропустити важливих подробиць, цю статтю писав кілька місяців.

З метою допомоги авторам у підготовці статей, окрім питальників, спеціально створили статті-зразки різної тематики. До співпраці запросили таких відомих краєзнавців, як Петра Арсенича з Івано-Франківська та Петра Медведика з Тернополя, науковців Петра Сіреджука і Юрія Ясіновського зі Львова та Ростислава Пилипчука з Кисва. Налагодили контактування з місцевими музеями, сільськими краєзнавцями й колекціонерами, навіть із представниками діаспори. Вишукували дані як із власних книгозбірень, так і бібліотек місцевих книголюбів. Згодом зародилася співпраця з «Енциклопедією Сучасної України» [ЕСУ], «Тернопільським енциклопедичним словником» [ТЕС] та іншими редакціями довідкових видань.

У редакції газети «Вісник Коломиї» (нині – «Коломийський вісник») сформували архів матеріалів до «Енциклопедії Коломийщини» – ним слугувала металева шафа з надійним замком, в яку поклали папки на кожну літеру і періодично їх доповнювали. Згодом, на жаль, наша співпраця з дописувачами-помічниками згасла, оскільки людей охопили нові проблеми, багато з них відійшли від праці у зв'язку з віком.

Члени редакційно-видавничого комітету та позаколомийські краєзнавці надсилали чи заносили до редакції свої статті, написані від руки або друковані на машинці. Вони були більш чи менш досконалі, однак ми з Миколою Васильчуком опрацьовували їх, а далі з усім справлявся я сам. Звичайно, ми довіряли авторам, але й перевіряли їхні тексти, бо бувало, що припускалися помилок. Були й неуважні автори, які не вчитували того, що написали. Деякі лінувалися зазирнути до різних джерел та уточнити чи доповнити свою статтю. А були й такі, що вигадували факти, – з ними швидко прощалися.

Ось так, у важкій і клопіткій праці з'являлися нові зшитки-томи, яких на сьогодні дев'ять, а це понад 1110 сторінок тексту і майже 2500 кольорових та чорно-білих ілюстрацій (фото, схеми, мапи). Поміж ілюстрацій є маловідомі або й дотепер невідомі світлини й документи. Дизайнери створили обкладинку сріблястого кольору, на якій до кожного тому вміщено графічне зображення гуцульської трійці – роботи коломийської мисткині Марти Томенко. Кожен том виходить у коломийському видавництві «Вік» накладом 1000 примірників.

Про вихід у світ нових томів розголошуємо у ЗМІ, проводимо презентації. Енциклопедію розсилаємо по всіх бібліотеках Коломиї та району, а

також в Івано-Франківській обласній та обласній науковій бібліотеці, у провідній львівській й київській бібліотеці та в Британській бібліотеці в Лондоні. Окремі томи є в книгозбірнях Польщі та США, зокрема Бібліотеці Конгресу. Енциклопедія користується увагою серед вітчизняних науковців, краєзнавців; надходять пропозиції щодо розміщення енциклопедії в Інтернеті.

Окрім цього, мені випала нагода вручити примірник «Енциклопедії Коломийщини» на той час 95-річному Отто фон Габсбургу, який 2007 року завітав до Коломиї.

Спонсори й меценати. Безперечно, для втілення в життя ідеї створення часопису чи книги потрібні кошти. У 1990-х економічне становище молодій Українській державі не дозволяло отримати державну фінансову підтримку. Та мені трапилася нагода поїхати до США, в результаті якої 1996 року світ побачив перший, тоненький зшиток «Енциклопедії Коломийщини» на літеру «А». Благодійниками виявилися представники «старої» і «нової» еміграції. Допомогали й земляки. У подальшому я знову їздив світами або ж активно листувався із закордонними приятелями, шукаючи кошти на продовження енциклопедії. Відгукувалися на моє прохання й заможні коломиїці. Так з'являвся том за томом. І аж шостий зшиток на літери «Е–Й» профінансував єдиний спонсор, уродженець нашого міста, народний депутат України Андрій Іванчук. У кінці кожного тому подано перелік прізвищ та імен добродійців, які надали фінансову підтримку «Енциклопедії Коломийщини».

Варто згадати, що в Коломиї нам сприяли в тиражуванні копій пилальників, допомагали в закупівлі для комітету конвертів, папок. Листи доводилося друкувати на звичайній машинці, а потім носити їх на пошту. Так це виглядало в докомп'ютерну добу. Та на більш солідну допомогу редакційно-видавничому комітетові не щастило. Міська влада надала нам дві кімнати, але згодом забрала їх під виборчі потреби. Американська добродійна організація передала в Україну комп'ютери, з яких один заповідала нам, однак вітчизняні урядовці всю техніку розподілили на свій розсуд, передавши її Міністерству внутрішніх справ. Станом на сьогодні ми працюємо на власних персональних комп'ютерах, на громадських засадах. Мабуть, як і багато інших, хто укладає регіональні енциклопедії.

Оцінка, розголос, критика. Наше видання отримало чимало відгуків. Серед типових зауважень – твердження про те, що ми подаємо окремі статті про осіб, які, мовляв, не заслуговують на місце в енциклопедіях. Більшість же оцінок – схвальні. Прихильно про «Енциклопедію Коломийщини» написали відомі українські майстри слова, науковці, журналісти. Наприклад, письменник Роман Федорів стверджує: «Значення виходу цього інформаційно-довідкового видання годі переоцінити, воно потрібне в кожній школі, вузі, бібліотеці, томики “Енциклопедії Коломийщини”

повинні бути в книгозбірнях кожного, хто цікавиться історією, суспільно-громадським життям рідного краю» [Федорів].

Історик Ярослав Ісаєвич серед іншого акцентує: «Кваліфіковано написано статті з етнографії “Весілля”, “Великдень” та ін. Привертає увагу стаття “Вандалізм”, де відсутня прийнята у нас поблажливість щодо самих себе. <...> Дуже цінні унікальні ілюстрації до публікацій. <...> Тактовно написано статтю “Віровизнання”. <...> Автори дуже добре знають матеріал, знайшли вдалу форму його презентації. Імпонує доречне використання ними діалектної лексики або, принаймні, подання інформації про неї» [Ісаєвич]. Дійсно, текстам статей часто властиві елементи місцевого мовлення, активне вживання літери «ґ», що не завжди відповідає нормам сучасної української орфографії.

Краєзнавець Роман Кирчів пояснює історичний контекст появи енциклопедії: «Творча літературно-мистецька, журналістська і наукова інтелігенція Коломийського краю якимось порівняно легко звільнилася від тривалого тягара казенної радянської заідеологізованості й суворой цензурної підконтрольності друкованого слова, та вже на самому початку 1990-х виявилася спроможною діяльно відповісти на виклики і потреби нової української дійсності. На цій хвилі розгорнувся і згаданий рух щодо творення монографій і нарисів про окремі місцевості, міста, містечка і села — рух, який за своєю інтенсивністю і результативністю, мабуть, безпрецедентний порівняно з іншими провінціями України. Неординарними з цього погляду є видавничий проект “Енциклопедія Коломийщини”, який успішно діє від 1996 року й представлений на сьогодні 9-ма гасловими випусками» [Кирчів, с. 20–21].

Журналіст Дмитро Карп’як звертає увагу не лише на зміст, а й на ошатність зовнішнього вигляду видання: «Віддруковане, як і попередні, на гарному офсетному папері, дбайливо відредаговане, воно подає як пересічному читачеві, так і науковцеві надзвичайно цінну інформацію [Карп’як, 2003].

Велике значення для укладачів енциклопедії має те, що видання стає в пригоді для суспільства. Так, в одній із праць, присвяченій проблемі біографування журналістів, авторка характеризує регіональні довідкові видання, згадуючи й «Енциклопедію Коломийщини», як такі, що містять великий обсяг цінної інформації [Процик-Кульчицька, с. 477]. Низка інших наукових розвідок цитує довідки з «Енциклопедії Коломийщини», наводячи різні факти про Коломийський край і коломиїців. Вивчення таких публікацій може бути окремою перспективною розвідкою.

Замість висновків. Читачі чекали від нас значно потужнішого видавничого темпу. На жаль, енциклопедія досі не завершена. Одна з вагомих причин — складність збирання достовірного, сповненого цікавих і важли-

вих фактів матеріалу про населені пункти, а нині маємо ще й коло проблем, пов'язаних із перелаштуванням адміністративно-територіального устрою Івано-Франківської області. Окрім формальних труднощів, з якими мають справу всі енциклопедисти, додаються й життєві – об'єктивні суспільні стреси, старіння колективу. Відійшло від нас й активне старше покоління, зокрема назавжди покинули цей світ члени редакційно-видавничого комітету Іван Білинкевич, Любомир Кречковський, Ярослав Полатайчук, Петро Дем'янюк.

Та робота над енциклопедією продовжується! Наразі готуємо до друку 10-й том, або 7-й зшиток на літеру «К». Ця літера охопить три томи.

ЛІТЕРАТУРА

- Енциклопедія Коломийщини: Т. 1–14 / гол. редкол.: М. Савчук. Коломия: Вік, 1996–2007.
- Енциклопедія Сучасної України. Т. 1–22 / гол. редкол.: І. Дзюба, А. Жуковський, М. Железняк та ін.; НАН України, Інститут енциклопедичних досліджень. Київ, 2001–2020.
- Ісаєвич Я. Усе про Коломийщину [Рецензія на кн.: «Енциклопедія Коломийщини»]. *Президентський вісник*. 2000. № 12. 18 верес.
- Карп'як Д. Хто фотографував Соломію Крушельницьку і Юрка Шкрібляка. *Західний кур'єр*. 2003. 20 лют. С. 5.
- Карп'як Д. «Енциклопедія Коломийщини»: том п'ятий. Від Довбуша – до Дон Жуана. *Час*. 2007. 5 лип. С. 2.
- Кирчів Р. Покуття як історико-етнографічний район України. *Народознавчі зошити*. 2017. № 133. С. 3–22.
- Королько А. Покуття: історико-краєзнавчі дослідження (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Вип. 21. С. 436–448.
- Мельник Н. Регіональні біографічні видання в Україні: історія та сучасний стан. *Бібліотечний вісник*. 2004. № 5. С. 33–36.
- Процик-Кульчицька М. Українські митці у пресознавстві: проблеми біографування та джерельна база. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2014. Вип. 4. С. 460–470.
- Тернопільський енциклопедичний словник: Т. 1–4 / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Збруч, 2004–2010.
- Українська загальна енциклопедія: Книга знання. Т. 1–3 / гол. ред. І. Раковський. Львів; Станіславів; Коломия: «Рідна школа», 1930–1935.
- Федорів Р. Енциклопедія Покуття. *Дзвін*. 1999. Ч. 1. С. 153–154.

REFERENCES

- Dziuba, I., Zhukovsky, A., Zhelezniak, M. et al. (Eds.). (2001–2020). *The Encyclopedia of Modern Ukraine* (vols. 1–22). Kyiv: NASU Institute of Encyclopedic Research [in Ukrainian].
- Fedoriv, R. (1999). *Entsyklopediia Pokuttia*. *Dzvin*, 1, 153–154 [in Ukrainian].
- Isaievych, Y. (2000, September 18). All about Kolomyia region. *Prezydentskyi visnyk*, 12 [in Ukrainian].
- Karpiak, D. (2003, February 20). Who photographed Solomiya Krushelnytska and Yurko Shkribliak. *Zakhidnyi kurier*, 5–5 [in Ukrainian].
- Karpiak, D. (2007, July 5). The Encyclopedia of Kolomyia: volume five. From Dovbush to Don Juan. *Chas*, 2–2 [in Ukrainian].
- Korolko, A. (2012). Regional history studies of Pokuttia during the 1990s – 2000s. *Ukraine: Cultural Heritage, National Identity, Statehood*, 21, 436–448 [in Ukrainian].
- Kyrchiv, R. (2017). Pokuttia as a historic-ethnographic district of Ukraine. *The Ethnology Notebooks*, 133, 3–22 [in Ukrainian].
- Melnyk, N. (2004). Regional biographical reference works of Ukraine: history and current state. *Bibliotechnyi visnyk*, 5, 33–36 [in Ukrainian].
- Protsyk-Kulchytska, M. (2014). Ukrainian artists in press studies: sources and problems of biography. *Proceedings of Research and Scientific Institute for Periodicals*, 4, 460–470 [in Ukrainian].
- Rakovsky, I. (Ed.). (1930–1935). *Ukrainian General Encyclopedia* (Vols. 1–3). Lviv, Stanislav, Kolomyia: Ridna shkola Press [in Ukrainian].
- Savchuk, M. (Ed.). (1996–2007). *The Encyclopedia of Kolomyia* (Vols. 1–14). Kolomyia: Vik Press [in Ukrainian].
- Yavorskyi, H. et al (Eds.). (2004–2010). *Ternopil Encyclopedic Dictionary* (Vols. 1–4). Ternopil: Zbruch Press [in Ukrainian].